

KERTÉSZ ANDRÁS – RÁKOSI CSILLA: *INCONSISTENCY IN LINGUISTIC THEORISING*

Egy józan felfogással rendelkező tudós tartózkodik az ellentmondásoktól. A tudomány művelését és általában a tudományról való gondolkodást sokáig meghatározta ez az Arisztotelészig visszavezethető és különösebb bizonyításra nem szoruló tétel. Az ellentmondások fenntartása logikai káoszhoz, és így az adott elmélet összeomlásához vezet, ezért mindent meg kell tennünk, hogy az *inkonzisztenciát* megszüntessük. Ez pedig gyakran az eddigi elmélet teljes feladásával és egy új elmélet kidolgozásával jár együtt, legalábbis a hagyományos tudomány-elméleti megközelítés szerint.

Kertész András és Rákosi Csilla monográfiájukban ez ellen a bevett nézett ellen érvelnek programszerűen: az ellentmondások fellépése valójában a tudományos elméletalkotás és általában a tudományos munka gyakorlatának természetes velejárója. Az ellentmondásokkal nemcsak hogy együtt lehet élni, hanem tudatos odafigyeléssel az elméletünk kidolgozásában és továbbfejlesztésében is lényegi hasznunkra lehetnek. A szerzők szándéka szerint a könyv egy ilyen szemléletváltáshoz szolgál útmutatóul.

A könyv mondanivalója jól illeszkedik a múlt század második felétől a tudományfilozófiában megfigyelhető, az ellentmondások (viszonylagos) elfogadhatóságát és szabatos kezelését vizsgálati célul kitűző paradigmaváltásba. A könyv ezeknek az irányzatoknak az áttekintése után egy lényegében három pillérből álló, a szerzőpáros eddigi munkásságára szervesen támaszkodó programot foglal össze. Az ellentmondásos rendszerek leírására egyrészt jól használhatóak az ún. *parakonzisztens* logikák, melyek, szemben a klasszikus logikával, megengedik az olyan gyenge inkonzisztenciákat, ahol az egymásnak ellentmondó állítások szétszthatóak egymástól elkülönülő lehetséges világokba. Vagyis elfogadható egy olyan helyzet, ahol egy adott állítás igazságát és hamisságát is fenntartjuk, de csak abban az esetben, ha ezt a két alternatívát két jól szétválasztható kontextusra vonatkoztatjuk.

A parakonzisztens logika azonban csak egy leíró eszköztár, amely önmagában nem nyújt iránymutatást sem a továbbra is végzetesnek tekintett *erős inkonzisztenciák* esetleges feloldásához, sem pedig általában a legjobb vagy leghasznosabb elemzés kidolgozásához. Erre a célra használható a szerzőpáros korábbi műveiből már megismert *p-modell*, a könyvben vázolt program második pillére. A *p-modell*

egy, a plauzibilitást a tudományos érvelés lényegi jellemzőjének tekintő tudományelméleti keret, mely kiindulási pontnak veszi azt, hogy a tudományos érvelés sokszor és jellemzően bizonytalan (vagy különböző mértékben bizonyos) evidenciákból kiinduló és egy folyamatos újragondolásra és szemléletváltásra építő folyamat. Harmadrészt pedig, a könyv áttekinti azokat a stratégiákat, amelyeket a tudományos problémamegoldásban és az ellentmondások szabatos kezelésében használhatunk. Az eredmény egy olyan tudományelméleti program, amely az ellentmondások felmerülését a tudományos elméletalkotás lényegi és az adott elméleti kereten belül megoldható (és sokszor megoldandó) részének tekinti.

Ahogy a kötet címe is jelzi, a program fókuszában a nyelvtudomány áll, a kötetben ismertetett esettanulmányok is erről a tudományterületről származnak. A szerzőpáros nyelvészeti beágyazottságán kívül ezt a választást legalább két tényező is jól motiválja. Az egyik a nyelvészeti adatfogalom bonyolult és összetett jellege, amit a kötet első, bevezető része külön is tárgyal. Talán meglepő lehet a nem nyelvész olvasó számára, de a nyelvtudomány legélesebb vitái sokszor éppen az adatok értékeléséről és használhatóságáról szólnak. Bármely nyelv vagy nyelvváltozat beszélői között nagy fokú variációt figyelhetünk meg, és sokszor találja magát szembe a nyelvész olyan szerkezetekkel, ahol az ideálisan vártnál bizonytalanabb a nyelvérzék. A magyar beszélők közül például senki sem fogadja el névelő nélkül a *majd meglátogatjuk a te szüleidet is* mondatot, vagyis a *majd meglátogatjuk te szüleidet* mondat egyértelműen rossz. Sokkal bizonytalanabb ugyanakkor a nyelvérzék akkor, ha a *meglátogatjuk majd (az) egymás szüleit* mondatot vizsgáljuk: ugyan általában egyetértenek a beszélők, hogy ez a mondat jobb névelő nélkül, de abban nagy szórást tapasztalunk, hogy mennyire tekintik itt a névelőt elfogadhatatlannak. Vagyis bizonytalanok abban, hogy mennyire rossz ez a mondat névelővel, vagy hogy egyáltalán rossz-e így. Az ilyen és hasonló helyzetek mindennaposak a nyelvészeti kutatómunka gyakorlatában. Ezt a gyakorlatot tovább bonyolítja az a szintén gyakori helyzet, hogy a különböző adatforrásokból gyűjtött adatok (a nyelvész intuíciói, korpuszos adatok, kísérletes adatok) sokszor ellentmondhatnak egymásnak. A másik, a kötet témaválasztása szempontjából releváns tényező a nyelvelméletek közt tapasztalható nagy fokú variabilitás (ami persze nem független a nyelvi adatfogalom problematikájától). Számos és egymástól már az előfeltevésekben is lényegileg különböző nyelvelmélet jellemzi ugyanis a kortárs nyelvészeti kutatásokat.

Mindezek miatt a nyelvészeti kutatás gyakorlata mint vizsgálati terep kiváló választás egy, a metaelméleti reflexió szerepét a középpontba helyező tudományelméleti vállalkozás számára. A kötetben szereplő esettanulmányok a hivatkozott művekben található érveléseket rekonstruálják, az ellentmondások felmerülésének és kezelésének (vagy a megfelelő kezelés hiányának) problematikájára fókuszálva. Ahogy Kertész András és Rákosi Csilla megmutatják, az egyes megoldások eltérő mértékben lehetnek sikeresek, és akár olyan esetekben is merülhetnek

fel problémák, ahol az inkonzisztenciákra való tudatos reflektálás már az elméleti keret megkonstruálásában is fontos szerepet játszik. A p-modellt középpontba helyező program életképességét mutatja az, hogy megfelelő tudományelméleti keretet nyújt az ezekben az esettanulmányokban megjelenő érvelések és a felmerülő problémák szabatos leírására, a nyitva maradó kérdések megoldásában és az egyes megoldások értékelésében pedig egy jól használható eszközt ad a tudomány művelői számára.

A kötet elsődleges célközönségének, a témaválasztás okán is, a nyelvészek tekinthetők, de általában véve bármilyen tudomány művelői számára hasznos tanulságokkal szolgálhat Kertész András és Rákosi Csilla munkája. A befogadást megkönnyíti, hogy a szerzők alapos bevezetéssel és összefoglalással látták el az egyes fejezeteket, az összegzéseket pedig egy, a következő fejezetekre történő kitekintés követi. A nyelvészeti esettanulmányok a nem nyelvész olvasó számára is követhetőek, külön nyelvészeti háttérismeretet nem kíván a feldolgozásuk (általában a formális rendszerek iránti vonzódás ugyanakkor előnyt jelent). Egy ponton a kötet szerzői egyébként minden olyan érdeklődőnek szíves figyelmébe ajánlják a kötetet, akár a tudomány világán kívül is, akik szeretnék jobban megérteni, hogyan keletkeznek a konfliktusok, valamint hogyan tudjuk őket szabatosan kezelni és remélhetőleg sikeresen feloldani. Egy mondatba sűrítve a rekonstruált üzenetet: a végzetes ellentmondásokat idejében fel kell ismernünk, a kezelhető ellentmondásokat pedig meg kell tanulnunk megfelelően felhasználni.

Kertész András – Rákosi Csilla: *Inconsistency in Linguistic Theorising*. Cambridge: Cambridge University Press, 2022, 320 o.

Rákosi György

nyelvész, egyetemi docens
Debreceni Egyetem Angol Nyelvészeti Tanszék, Debrecen